

■ Bədixan ƏHMƏDLİ
professor

1 iyul 2017

WWW.KASPI.AZ

Çağdaş ədəbiyyatımızın nümayəndəsi Rafiq Yusifoğlunun yaradıcılığı çoxtərəflidir; şair, ədəbiyyatşünas, publisist kimi zəngin ədəbi yol keçib. 80-ci illərdən bəri ədəbiyyatşünaslıqda yollarımız bərabər yürüyüb, indi də Dissertasiya Şurasında tez-tez görüşürük. Həm də ali məktəbdə çalışır, necə deyirlər, burada çalışdınsa, gərək tələbələrini də nəzərə alsan. Bu cəhətdən Rafiq Yusifoğlu tələbələrinə borclu qalmayıb, çoxlu proqram, dərslük və dərs vəsaitləri yazıb. Son on beş ildə onun "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" (2001, 2005), "Uşaq ədəbiyyatı" (2002, 2006), "Müasir ədəbi proses və ədəbi tənqid" (2004), "Azərbaycan poemasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri" (2010), "Ədəbi-nəzəri fikrin inkişaf mərhələləri" (2016) kimi son dərəcə gərəkli dərslük və monoqrafiyaları nəşr olunub. Doğrusu, onun ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki araşdırmalarının niyə diqqətdən kənar qaldığını kəsinləşdirə bilmirəm. Hər halda bunu ədəbiyyatşünaslığımızın ayağına yazmaq lazım gəlir. Bu üzündən mən də onun zəngin ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətini və bu sahədə gördüyü işləri qiymətləndirməyi düşünürdüm. Lakin Rafiq həm də şairdir, özü də yaradıcılığa poeziya ilə başlayıb və düz əlli

zaman gedə bilmədiyi torpağı yuxusunda görür. Başqa bir şeirində "Biz bütün arzulara yuxuda çatmağı çox sevirik..." fikri də burada yerinə düşür. Yuxuda görmək, ona əlinin çatmaması deməkdir, ona qovuşmaq istəyini əks etdirməkdir. Lakin nə yazıq ki, şair (təkcə şairmi!) hələ bu imkandan məhrumdur:

*Şimşək oynayırdı bulud içində,
Külək işarırdı kül altı közü.
Dağlar dayanmışdı sükut içində,
Rəyhanın, Qısağın dolmuşdu gözü.*

*Kimsə eşitməsin qoy aqlarımı,
Ruhuma şefəqlər səpirdi, Allah.
Ot basan ciğirilər ayaqlarımı
Necə qucaqlayıb öpdürdü, Allah?!*

R.Yusifoğlunun şeirlərinin özəlliyi də ondadır ki, strukturu sadə bir detal üzərində qurulur; bu detalda yaşadığı ovqatı, içinə aldığı düşüncəni söyləyir və mütləq şəkildə onu həyatla, yaşamaqla bağlayır. Şeirlər duyğu və həyəcanların təsvirindən asılıdır, çox qısa da ola bilir, ya da uzağı beş-altı bənddə özünü ifadə edir. Bu şeirlərin hər birinin tarixi var, bu tarix elə şairin duyğularının stenoqramı kimi mənalanır. Hər şeyin bir yaranışı olduğu kimi, duyğuların, yaşantıların da bir

rində uçan qağayaların dəniz sevgisi son dərəcə poetik şəkildə verilir:

*Dayazda üzən balıqlar
arabir düşürlər
pis günə.
acgöz quşlar
qəflətən şığırlar
onların üstünə...
dalğaların üzərində
ora-bura uçub
yem gəzir qağayalar
İlin bütün fəslində...
Onların da dəniz sevgisi
qarın sevgisidi, əslində...*

R.Yusifoğlunun "Üçüncü qərinə" kitabında toplanmış şeirlərinin bir çoxu Azərbaycandan kənar yazılıb; İstanbul, Los-Anceles, Dubai və s. Bu şeirlər "Dünyanın o üzü və qürbət nəğmələri" adlanır. Doğrusu, indiyədək poeziyamızda bu silsilədən olan şeirlər yazılmışdır. R.Yusifoğlu isə sanki Los-Ancelesdə yazdığı şeirlər qərblilik üzərində qurmayıb. Bunun da müəyyən səbəbi var. Şair tanımadığı bir diyarda oğlu və nəvələri tərəfindən qarşılınırsa, ona "qərrib diyar" deməyə dili gəlmir. Başqa bir şeirində isə bu yerləri öz vətəninə oxşadır və qərblilik hiss etmədiyini dilə gətirir. Ümumiyyətlə, bu şeirlərin

tən, gəlirəm!", - deyər laciverd göylərini heç zaman unutmadığını dilə gətirir, onun budaqda saralıb-solan bir yarpağına belə vurğunluğunu gizlətmir. Şairin poetik düşüncəsində torpaq elə hər yerdə torpaqdır, daş elə hər yerdə daşdır. Şair özü üçün müəyyənləşdirir ki, vətən heç də torpaqdan, daşdan ibarət deyilmiş, "Vətəni vətən eləyən, Demə ana dili imiş..."

"Bir dəli sevdadır ömrün mənası" başlığı altında toplanan şeirlərdə müəllif sevgi yaşında olmasa da, oxucuya yepyeni bir sevgi hissleri, duyğular çələngi təqdim edir. Bu duyğular, əslində, sevgi yaşının və sevginin yaşının olmadığını göstərir. Məsələ heç də şairin bu sevgini yaşamasının zəruriliyində deyil, onu necə təsvir etməsindədir. "Bir dəli sevdadır ömrün mənası", "Közərdi qəlbimin sönən atəşi", "Üreyim sevgilə gəlirdi dilə, Dəvət göndərmişdi sanki göy yerə", "Bir payız günündə gəldik üz-üzə, Hara baxırdımsa, duman, çən idi", "Həsretin ağılatdı dəre ni, düzü", "Hicran dumanında ümidlər itdi", "Sevgimin yolları dirəndi dağa", "Çıxmaq istəsəm də eşq dənizindən, Sahilə qoymursan sevdə gəmi mi", "Ürəkde ümidlər tumurcuqlayıb, Sevgi böyüdükcə, dünya dara-

HƏR ŞEİR HƏYATININ BİR PARÇASI, MƏQAMIDIR...

ilə yaxındır ki, ona sədaqətini ifadə edir. Və bu əlli ildə onun əlliyyə yaxın şeirlər kitabı çıxıb. Bu, demək olar ki, ildə bir kitab edir. Ancaq heç bir kitabında təkrar şeirlər çap etdirməyib, hər zaman oxucuların görüşünə yeni şeirlə gəlib. Sonuncu şeirlər kitabı "Üçüncü qərinə" (redaktoru Məhərrəm Qasımlı, Bakı, 2017) bu günlərdə işıq üzü görüb. Elə mənə də fikrimdən daşındıran məhz bu kitab oldu; elmi mətnlərini təhlil edəcəyimi düşündüyüm halda, şeirləri özünü qabağa saldı. Bəlkə də belə daha ədalətli olar; axı Rafiq Yusifoğlu yaradıcılığa şeirlə başlayıb və çağdaş poeziyamızı obraz və obrazlılıq, bədii təsvir və ifadə vasitələri, bədii detal, poetik ruh baxımından zənginləşdirib, yeni üslubi çalarlar gətirib.

"Üçüncü qərinə"də toplanan şeirlər son iki ilin şeirləridir, yaxşıdır ki, şeirlərin altında zaman və məkani ifadə edən qeydlər də var; bu şeirlərdə nələr yoxdur; insan həyatının bütün böyük, sirlili, sevincli, kədərli anları, həyatı, sevgini, sonu anlatmaq və s. Bu şeirlər insana dünyanı və kainatı anladır, səni gündəlik həyatdan uzaqlaşdırır, həm də həyatın özünü göstərir. O, bu şeirlərində yeknəsəq bir həyat təsvir etmir, yaşadığımız həyatda görmədiyimiz nəsneləri göstərir. Onun şeirlərini sən bir mənevi ehtiyac olaraq oxuyursan və düşünürsən. "Əsl yaşamaq gün indi gəldi", "Bu gecə sübhəcən", "Bir yağış yağır ki...", "Xoş gördük, ömrümün təzə payızı", "Çox şükür, builkən qışı da gördük", "Başımın üstündən uçan durnalar", "Bir qocaman dağam mən", "Yaşamaq lazımdı" və s. onlarla şeirində yaşantılarını bütün dəyişik yönələri, çalarları ilə verir. Bu yaşantılar şairin təqdimində yenidir; çünki bu yaşda yaşadıklarını heç zaman qələmə almayıb, yaqin ki, bundan sonra yazdıqları da başqa bir yaşantı olacaq. Bu yaşantılardan biri də doğma torpağı, yurdu, eli-obanı içində yaşatmaqdır. Deyim ki, R.Yusifoğlu bir vətəndaş kimi narahatlıqlarını həm də yurd sevgisində bürüzə verir. Bu yaşda doğma diyarında özünü qərrib hiss edən lirik Mən doğulub boya-başa çatdığı, lakin heç

yaranişı vardır. Bu yaşantılardan biri "Yaşamaq lazımdı" şeirində ifadə olunub. Oxucu dərhal düşünür: "Kimin, nəyin naminə?" Cəmi altı sətirdən ibarət şeirdə şair yaşam kredosunu və nədən yaşamaq lazım olduğunu belə açıqlayır:

*Həyat bizi
mübarizəyə səsləyir
açıq-açıqına.
Yaşamaq lazımdı
yaxşı adamların xətrinə,
pis adamların acığına!*

Yaxud, ilin dəyişməsi nədənsə hamıda fəlsəfi düşüncələr oyadır, xatirələr çözlənir, sən sadəcə köhnə ildən yeni ilə keçirsən; il dəyişirsə nələr dəyişir?

*Küçə həmin küçədi,
Şəhər həmin şəhərdi,
Mən həmin mənəm
Təkcə təqvimdə
2015-ci ildi...*

Rafiq Yusifoğlunun poetik obrazlarından biri də dənizdir. Onlarla şeiri dənizə həsr edilib, lakin bu şeirlərin hər birində yalnız dənizin təkrarsız obrazını yaratmış, həm də onunla həmsöhbət olur, onu əzizləyir, sevir, qorumağa çalışır və hamını buna səsləyir. Bu poetik çağırışda şairin vətəndaşlıq missiyası başlıca yer tutur. "Əlli ildi səbrlə, nəvazişlə" əsəblərinə sığal çəkən dənizin boynunda böyük "haqqı-sayı" olduğunu dilə gətirir. Lakin şairin lirik Məninin dənizi sevenlərdən bir fərqi var, "Siz həmişə onun sahilindəsiniz, mən isə qoyununda". "Tənha qoymayacam", "Dənizdə səhər", "Dəniz duyur", "Dəniz, sahil, ləpədyən", "Dəniz sevgisi", "Dəniz sahilədən başlayıb", "Qağayaların dəniz sevgisi" və s. onlarla şeirində dəniz müxtəlif çalarlardan təsvir edilir. Bu şeirlər insanla dənizin söhbəti kimi yadda qalır. Dəniz də insan kimi bir varlıq olaraq göstərilir; onu tənha qoymaq istəmir, Dünya "istidən od tutub yananda", "suları saxtadan donanda" onun yanında olur. Şairin dənizi də insan kimi duyur, hiss edir, üşüyür... İl boyu dəniz üzə-

qürbət başlığı altında verilməsinə baxmayaraq qürbətçilik, demək olar ki, hiss olunmur. Ona görə belədir ki, şair bu yerləri gəzərkən belə, heç zaman vətəni, elini unutmur, yaddan çıxarmır:

*Adam burda özünü
zərrə qədər də
qərrib hiss eləmir,
elə bil öz evində,
öz oylağında.
Günün altında duranda özünü
Yazı düzündə sanırsan,
kölgədə olanda elə bil
Salvartı yaylağında...*

"Mələklər şəhəri", "Sakit okean nəfəs alır", "Santa Monika kitab mağazasında", "Bu şəhər", "Səfil kitab oxuyur", "Möcüzələr qitəsi", "Vətəndən gələn işıq", "Marina Del Reydə", "Qərrib diyar, qərribə diyar", "Santa Monika çimərliyində", "İki okean arasında", "Göydə elədiyim dualar" və s. şeirlərində Amerika lövhələrini yaradır. Bu şeirlərdə şairin təkcə təsvir məkani dəyişmir, düşüncələri, obrazları, təsvir və ifadə vasitələri (elə ifadə imkanları da!) də dəyişir, yeniləşir. Şairi təəccübləndirən bir də Amerikani hələ "otuyla", "suyuyla", "insaniyla", "cəmiyyətiylə" tanımasıdır. Burada hər şey ona yeni görünür, yeni göründüyü üçün də möcüzələr ölkəsi kimi gəlir:

*Burda nə qədər meyvə var,
hələ dadını bilmirəm.
Burda nə qədər gözəl ağac var,
birinin də adını bilmirəm.
Bildiyim odu ki,
bu bərəkətli torpağa
nə əksən bitəsidi...
Doğrudan da, Amerika
möcüzələr qitəsidir...*

Şair Amerikani, onun təbiətini, insanlarını, sakit okeanı çox təsvir edir, oxucu üçün o qədər də tanış olmayan lövhələr yaradır. Bununla da, bu qitənin təbiətinə vurğunluğunu gizlətmir, ancaq qürbətli heç zaman dərde əlac hesab etmir, vətəni sevdini üçün darıxır, darıxdığı üçün "Qollarını sevgilə aç, Gəlirəm, və-

lib", "Nəfəsin toxunsa könül tarıma, İçimdə həsrətini puçurlayacaq" və s. orijinal poetik düşüncələri ilə sanki yeni sevgi hekayəti yazır. Onun sevgisi safdır, təmizdir. Əsl sevginin özü kimi səmimiyyət və saflıq bu şeirlərin başlıca əlamətidir.

R.Yusifoğlunun "Üçüncü qərinə" kitabında toplanmış şeirlərinin bir hissəsi "Ağrılar çələngi" başlığı altında toplanıb. Bu şeirlərdə dünyanı düşündürən, onun içindən keçən ağrılar qələmə alınır. Şair sanki bu ağrılarla gözəldir, əllə toxunur. Bəzən M.Ə.Sabir kimi "Toylar bizə toy tutur", "Bədbəxt varlıların gözü, kəsiblərin cibindədi", "Neynirəm belə əmini, neynirəm elə dayını", "Elə bil ki, haqq-ədalət, Bu dünyayla vidalaşmış", - deyər cəmiyyətdə gedən ağrılara poetik-publisistik münasibətini bildirir. Bu şeirlərdə satirik çalarlar üstünlük təşkil edir. Çağdaş dünyada baş verən proseslərə satirik göz-üklə baxan şair daim haqq-ədalət axtarışındadır, tərəzinin əyilən gözünü düzəltməyə çalışır və oxucunu da buna kökləyir. Bəzən kinayə, bəzən istehza və təmsilçilik bu şeirlərə yeni rəng qatır; kiçik bir parçada böyük mətləblər ifadə edir. "Nə üz-...", "Nə vermisen", "Maska", "Şəkər", "İnanma", "Bir xəbisə", "İnsanlıqdan çıxan adamlar", "Sahibsiz itlər", "Kölgə" və s. şeirlərində cəmiyyətdə olan qüsurları lirik-satirik dilə təsvir edir insanları insanlığa (!) dəvət edir.

Rafiq Yusifoğlunun "Üçüncü qərinə" adlandırdığı şeirlər kitabı ömrünün üçüncü qərinəsində poetik duyğuların, hissələrin məcmusudur. Bunu həm də obrazları, təsvir məkənləri ilə birgə şairin ömürlüyünün anlarından ibarət tərcümeyi-halı hesab etmək olar. Hər şeir onun həyatının bir parçasıdır, məqamıdır. Şeirlərin hər birinin altında günün ilə göstərilən tarix duyğularının, məqamların və onu yaşadacaq düşüncələrinin tarixidir...